

Tóth Szabolcs Barnabás

A NAGYAJTAI OLVASÓEGYLET TÖRTÉNETE

Egy évtizede kezdtem el közölni levéltári kutatások alapján összeállított háromszéki egyesülettörténeti tanulmányaimat¹. Ezek részét képezik az olvasóegyletek és kaszinók is, melyek hatásukat éreztették szinte minden nagyobb háromszéki település életében, a helyi értelmiség, kisebb mértékben az iparosréteg vagy földművelők szórakoztató, közösségi találkozóhelyeként.

Ilyen céllal jött létre a nagyajtai olvasóegylet is 1874. november 27-én. A megyei törvényhatósághoz beterjesztett alapszabályait az 1877. január 13-án tartott rendkívüli közgyűlésükön fogadták el a képviselő-bizottsági tagok.² Innen a dokumentumokat a belügyminisztériumhoz terjesztették fel. Az egyesület tagjai főleg a Miklósvári-járás központjaként szereplő Nagyajta hivatalnokai, helybéli tanítók, iparosok, földművesek, papok, kereskedők és a környékbeli értelmiségiek voltak. A községben járásbíróság és szolgabíróság működött abban az időben, és jelentős vásáros hely is volt. Ez kiemelt szerepet adott a településnek a környéken, és a társasági életet is fellendítette, természetesen így az itt élő értelmiségiek bekapcsolódtak a község szellemi életébe. Dr. Benedek Zoltán helyi körorvos például több évtizeden keresztül volt az egylet vezetőségi tagja; úgyszintén vezetőségi taggá választották 1882 júliusában Antos József egyleti tagot.³ Ferenczi Géza ügyvéd a századfordulón volt az egylet elnöke, az egyesület tagjai közé tartozott Kriza Sándor unitárius lelkész, Kriza János testvére is. Zathureczky Kálmán nagyajtai járásbíró számos alkalommal támogatta az egyesületet, melynek később tagjává is vált. Országgyűlési képviselő-választási kampánya során megígérte Nagyajta választópolgárainak, hogy amennyiben rá szavaznak, és megnyeri a választásokat, közigazgatási épületet építtet a falunak. Ígéretét 1904–1906 között váltotta be, amikor felépült a ma is álló községháza, díszes előadótermével.⁴ Az egyesületnek tagja lehetett bárki, aki elfogadta az alapszabályzat előírásait és látogatta a rendezvényeket, valamint befizette a tagsági díjat. 1875-ben a helyiek már pozitívan vélekednek az olvasóegyletről: „haszna mind szellemileg, mind anyagilag felszámíthatatlan és elkerülhetetlen korunkban” – közli az egyesület jegyzője, Boda Samu helyi tanító. Az egyesületnek ebben az évben 35 tagja volt, akik 2 Ft tagsági díjat fizettek be, de olyan eset is előfordult, hogy egyesek a díj háromszorosával járultak hozzá. Az egyesület kezdetben 100 Ft készpénzzel rendelkezett, és számos ajándék érkezett a pártolók részéről, úgymint könyvek, az ideiglenesen kapott olvasóterembe pedig bútorok.⁵ Az olvasóegylet szobáját biliárdasztalokkal, kártyával és dominóval szerelték fel.

Az erdővidéki olvasóegyletek történetével kapcsolatos források többnyire a kaszinók által szervezett táncmulatságról, a közgyűlések és választmányi gyűlések egy-egy döntéséről szólnak, de előkerültek az egyesületek alapszabályai is, és ezekből részben rekonstruálhatjuk a hajdani erdővidéki társas életet, melyben vezető szerepet töltött be a Nagyajtai Olvasóegylet, majd később a Nagyajtai Polgári Olvasó-Egylet. Az új egyesület első tevékenységei között a bálók szervezése szerepelt, hisz a megerősödéshez szüksége volt a megfelelő tőkére. Egy ilyen rendezvényről ad hírt 1878 januárjában a *Nemere* sepsiszentgyörgyi lap. A sikeres rendezvény 50 Ft tiszta jövedelmet eredményezett. A felülfizetők között találjuk gróf Kálnoky Dénest és Kovács Gábort.⁶ Ez év március 22-én tartotta az egyesület az éves közgyűlést Henter Béla elnök vezetésével. A gyűlés témája a következő volt: az olvasóegylet helyiségének használatára, megrendelt olvasókönyvek ügye, a beszerzésről kiállított számlák megvizsgálása, egyes olvasókönyvek bemutatása, 28 kötet ajándék átvétele a Nyiredi Róza és Nyiredi Vilma testvérpártól.⁷ 1879. január 18-án újabb táncmulatságról találunk feljegyzést, amelynek célja az egyesület anyagi fejlesztése volt. Ez 40 Ft tiszta jövedelmet eredményezett, amelyet a könyvtár

¹ TÓTH Szabolcs Barnabás 2010.

² SÁL, Fond 9: *Háromszékmegye képviselő bizottságának 1877. évi január hó 13-án, mártius 24-én, április hó 19-én és május hó 18-án tartott közgyűléseiben szerkesztett jegyzőkönyv.*

³ BIM, NOJ, 5.

⁴ BARTHA István 1995, 88.

⁵ *Nemere*, 1875. január 9.

⁶ Uo., 1878. január 17.

⁷ Uo., 1878. március 28.

bővítésére és új könyvek beszerzésére fordítottak. Február 5-én megtartották az éves rendes közgyűlést, melynek fő célja az estély jövedelmének elosztása volt. Többek között jelen voltak a a jánosfalvi unitárius lelkész és Darkó Sándor helyi gazda.⁸ Az 1881. január 22-én Bartha János vendéglőjében tartott zártkörű táncestélyén 37,33 Ft jövedelmet valósított meg az egyesület.⁹ Április 18-án Boda Samu szervezésében színelőadást tartottak, mely után jövedelmként 18 Ft maradt. Az egyesületi mindennapi teendők ekkor már annyira megszorodtak, hogy januárban külön felszolgáló személyt fogadtak fel, id. Bíró József vendéglős és tagtárs személyében. Ekkor az egyesület Séra Sándor helybeli lakostól bérelte helyiségét. Bíró feladata volt az olvasóhelyiség világitásának a megoldása petróleumlámpával, a termek tisztán tartása, fűtése, a lapoknak a postáról való elszállítása és rendben tartása. Ezt a szolgálatot az 1890-es évekig látta el, évente felújított szerződés alapján. Szintén ekkor szigorították a kölcsönző működését, és azon tagokat, akik 14 napon belül nem vitték vissza a könyvet, megbüntették. 1882-re a tagsági díjakat helybeliek számára 5 Ft, kültagok részére pedig 3 Ft összegben határozták meg, amelyet január, illetve március 10-ig lehetett befizetni. Bartha János elnököt 1883 elején Antos József váltotta. Az új elnök hálából négy újságtartó rámat rendelt meg az egyletnek saját költségén.¹⁰ 1884. február 14-én tisztújító közgyűlést tartottak. Ez alkalommal Antos József elnök lemondott tisztségéről, és Éltes Zsigmond helybeli királyi járásbíró megválasztását javasolta helyébe. A teljes létszámban megjelent tagok ezt a jelölést elfogadták és az új elnökkel az élen megválasztották az egyesület vezetőségét: jegyzőnek Boda Samut, pénztárnoknak Theil Józsefet, könyvtárosnak Pálfi Eleket és gazdának Kovács Istvánt. Az új vezetőség az éves tagsági díjat 5 Ft helyett 3 Ft-ban állapította meg, célként tűzve ki minél több tag toborozását. A díj csökkentésének okát a tagsági díjak behajtásának nehézsége jelentette, ugyanakkor megjegyezték azt is, ha nem lenne kellő számú tag, amely biztosítja a szükséges kiadások fedezését, akkor még 1-2 Ft-ot elkérnek a tagoktól. Olyan eset is előfordult, hogy a bérelt helyiségek költségeit nem tudta fedezni az egyesület a befizetések elmaradása miatt. Annak ellenére, hogy 1883-tól az egylet Bartha János helybeli gazda épületébe költözött, aki ingyen bocsájtotta házát az egylet rendelkezésére, a pénzügyi gondok csak nem tisztázódtak. Talán ennek következtében mondott le tisztségéről 1885 elején Theil József

egyleti pénztáros, helyette Boda Samu jegyzőt bízták meg ideiglenesen a pénztárosi teendőkkal. Ugyancsak ebben az évben új gazdát is választott az egylet, Gidófalvi Benedek személyében.¹¹ 1886 januárjában új vezetőség kerül az egyesület élére. Elnöke Henter Béla lett, pénztárnoka Deák Béla, könyvtárnoka Pálfi Elek, gazdája Gidófalvi Benedek, jegyzője továbbra is Boda Samu maradt. Kriza Sándor, Benedek János, Éltes Zsigmond, Kónya Miklós, Antos József és Tankó János képezték a bizottságot. A hónap végén pedig táncmulatságot szerveztek, sepsiszentgyörgyi színészek szereplésével.¹² 1886. február 6-án zártkörű bált rendeztek saját fejlesztés céljából. Ennek rendező bizottságát Henter Béla elnök irányította.¹³

Az egyesület első alapszabály-módosítását 1885-ben hajtotta végre.¹⁴ A jegyzőkönyvek tanúsága szerint ezeket a módosításokat egy külön bizottság ki nevezésével már 1881-ben kezdeményezték. Ezeket a módosításokat nem, de az 1900-ban elfogadott alapszabályokat viszont ismerjük. Eszerint az egylet célja „a társadalmi élet előmozdítása, a nemzeti művelődés ápolása és fejlesztése” volt. E célból lapok és folyóiratok megrendelését, könyvtár fenntartását és fejlesztését, társas összejövetelek szervezését jelölték meg eszközként. Az egylet tagjai tiszteletbeli, rendes és kültagok lehettek. A tiszteletbeli tag státust azok nyerhették el, akik a „nemzeti művelődés terén vagy az egylet érdekében” jelentőset cselekedtek, a kültagok pedig azok lehettek, akik nem rendelkeztek állandó lakhellyel a településen. Őket jelentkezés alapján vagy egy rendes tag ajánlatára vette fel a választmány vagy a közgyűlés. Bármilyen tagról is legyen szó, azok csak „fedhetetlen jellemű, társadalmi műveltséggel bíró, önálló állású vagy foglalkozású” személyek lehettek. Jogaikra vonatkozóan minden tag használhatta az egylet helyiségeit, könyvtárát, lapjait és folyóiratait, és részt vehetett az egylet által rendezett összejöveteleken. A tiszteletbeli és rendes tagoknak a közgyűlésen szólási és szavazati joguk volt. Választási jogukat azonban csak azok a rendes tagok gyakorolhatták, akik törlesztették tagsági díjukat. Minden tagnak joga volt idegeneket bevezetni az egylet helyiségeibe évente 2-3 alkalommal, miután nevüket bejegyezték a vendégkönyvbe. Tagok kizárására nem kerülhetett sor, csak „a fedhetetlen jellem és tisztességes magaviselet elveivel meg nem felelő cselekmény miatt 3 tagnak az egylet igazgatójához írásban benyújtott és kellően indokolt együttes indítványa alapján”, erről a választmánynak kellett döntenie. Az egylet szervei a következők voltak: közgyűlés, választmány és tisztségviselők. Rendes közgyűlést évente egyszer

⁸ Uo., 1878. január 9.; február 13.

⁹ Uo., 1881. január 13.

¹⁰ BIM, NOJ, 1–4.

¹¹ Uo., 13.

¹² Uo., 14–15.

¹³ *Székelly Nemzet*, 1886. február 4.

¹⁴ HszVmEk 1899, 373.

tartottak, január első felében. Rendkívüli közgyűlést többször lehetett tartani, az elnöknek, a választmányának vagy 10 tagnak a kérésére. A közgyűlés megtárgyalta az igazgatói jelentést az előző évi működésről, a pénztáros, könyvtáros és háznagy jelentését, az elmúlt év számadását, valamint a következő évi költségvetést. Intézkedett az általános tisztújításról, a tagdíjak megállapításáról, az alapszabályok esetleges megváltoztatásáról és a házszabályok jóváhagyásáról. A tiszteletbeli tagok és tisztviselők választása élethosszig történt. A választmány tagjait és tisztviselőit egy évnyi időtartamra választották meg, ez a mandátumuk megújítható volt. A közgyűlés csak kétharmados többséggel tudott olyan ügyekben dönteni, mint a tagsági díj felemelése, alapszabály-módosítás vagy az egylet feloszlása. A választmány 6 tagból, a tiszteletbeli és működő tisztviselőkből állt. Ez az egylet helyiségében minden negyedévben gyűlést tartott. Rendkívüli esetekben ezt az elnök vagy két választmányi tag kérésére is összehívhatták. Dönteni és szótöbbséggel határozatot hozni az elnökön kívül még 6 tag jelenlétében lehetett. A választmány intézkedett az egylet fontosabb ügyeiben, mint: a közgyűlés tárgysorozatának előkészítése és ennek kapcsán 2-2 tagból álló pénz- és könyvtárvizsgáló bizottság kinevezése; hírlapok és folyóiratok beszerzése; közgyűlési határozatok végrehajtása; a házszabályok, könyvtári szabályok és tisztviselői ügykezelést szabályozó utasítások kidolgozása és érvényesítése; tagok felvétele és kizárása; a tagok között vagy a tagok és tisztviselők közötti vitás kérdések megoldása; a költségvetés előkészítése; társas összejövetelek rendezése. A választmány határozatait minden esetben végre kellett hajtani, kivételt képezett azon eset, amikor a határozat ellen szavazó kisebbség annak felfüggesztését kérte. Ilyenkor a közgyűlés véleményét kellett kikérni. Az egylet tisztviselői az elnök, igazgató, pénztáros, könyvtáros, háznagy és jegyző voltak. Őket a közgyűlés választotta egyéves időtartamra. Az elnök amellett, hogy képviselte az egyletet harmadik személyekkel és intézményekkel szemben, vezette a választmányi gyűléseket és tanácskozásokat, felügyelt a szabályok betartására is, valamint örködött a „közcsend és közrend fenntartása felett”. Az igazgató helyettesíthette az elnököt, aláírhatta helyette az egylet kiadványait és leveleit, valamint a tagfelvétel-bizonylatokat. Ő hajtotta végre a kifizetéseket, sürgősségi esetben 20 korona összegig saját döntése szerint is eszközölhetett kifizetéseket. Alkalmazta és elbocsájtotta az egylet szolgáját a háznagy segítségével, végrehajtotta a választmány határozatait, megkötötte az egyletet érintő szerződéseket, vezette az egylet levelezéseit, tartotta a kapcsolatot a sajtóval,

gondozta az egylet pecsétjét, és őrizte az irattárát, a tagok ki- és belépéséről értesítette a pénztárost, valamint felülvizsgálta a ház- és könyvtári szabályok betartását. A pénztáros az egylet pénzügyi mozgását, a 10 koronáig terjedő kifizetéseket végezte, valamint elkészítette az éves beszámolókat. 10 korona felett csak az igazgató vagy a választmány engedélyével fizethetett. Ugyanakkor ő ellenőrizte az egylet háznagyát. A könyvtáros az egylet könyveire vigyázott, azokat leltár szerint vette át és adta tovább utódjának. Minderről év végén jelentést mutatott be a választmánynak. A háznagy gondozta az egylet gazdasági ügyeit, a játékokból származó jövedelmeket, a különböző berendezésekkel és háztartási cikkekkel kapcsolatos kiadásokat, ügyelt a házszabályok betartására és a tagok kisebb problémáit intézte. Az egylet jegyzője vezette a közgyűlések és választmányi ülések jegyzőkönyveit, kiadta a gyűlések határozatait az igazgatónak végrehajtás céljából, összehívta a köz- és választmányi gyűléseket. Végül az alapszabályok minden tisztviselőre érvényes előírásokat is tartalmaztak, mint: a tisztviselők tiszteletdíjra nem tarthattak igényt, erkölcsileg az egyesület fejlődéséért voltak felelősek, az egyesület vagyonához sem az egyes tagok, sem azok csoportjai nem nyúlhattak. Megállapították azt is, hogy az egyesület feloszlása esetén annak vagyona valamelyik helyi tan- vagy jótékony intézetre szállhat.¹⁵

1887 folyamán az egyesület új helyiségbe költözött, a tagsági díjakat is kénytelenek voltak felemelni 4 Ft-ra, a folyó költségek fedezése és az olvasás igényeinek kielégítése végett. Helyet a közbirtokosság vendéglőjében kaptak, egyelőre egy hónap időtartamra. Ez ügyben is Bíró József vendéglőssel írtak alá szerződést, aki elvállalta a helyiségek tisztán tartását és állandó világítását is. Végül elengedte a helyiség bérét, csak a munkálatok díjának kifizetését kérte. Az év végén új vezetőséget választottak. Elnök lett ekkor Szilveszter Dénes, alelnök Kelemen Imre, igazgató Kónya Miklós, gazda Pálfi Albert, pénztárnok pedig Benedek János.¹⁶ Benedek Elek neve az egyesület dokumentumaiban többször is előfordult. A március 11-én tartott közgyűlésen felolvasták az akkori országgyűlési képviselő levelét, melyben mint a *Magyar Nép* és *Ország-Világ* című lapok szerkesztője felajánlotta ezeket az egylet számára. Ugyanezen a gyűlésen az egyletet több alkalommal is támogató író tiszteletbeli taggá választották.

1888. február 29-én új elnököt találunk az egyesület élén, Szotyori József királyi járásbíró személyében.¹⁷ 1889. január 26-án újból bálozott a nagyajtai lakosság az olvasóegylet szervezésében. A 40 Ft

¹⁵ BIM, NOJ, 1–13.

¹⁶ Uo., 16–17.

¹⁷ Uo., 21.

jövedelmet saját könyvtáruk fejlesztésére fordították. Erre az évre az elnökségbe bekerült Zárug Lukács helyi kereskedő, alelnökként. Pénztárnok lett ifj. Bíró József, gazda Lázár Albert. Az egyesület állandó fenntartási gondjai is rendeződni látszottak az év elején, hisz Bíró József vendéglős megkapta elmaradt fizetését, és az elkövetkezőkben a kártyapénzek beszedését bízta rá, amiből lehetősége szerint fedeznie kellett az összes fenntartási kiadásokat. Május 25-én koncert rendezését döntötték el a község nagyvendéglőjében.¹⁸ 1890. február 8-án tartotta meg az egyesület rendes egyleti bálját a községi vendéglő nagytermében. Ezt nemcsak a faluban, hanem a környék településein is kihirdették.¹⁹ 1891-ben a források 60 tagról (40 rendes és 20 kültag) számolnak be. A folyamatos könyvtárgyarapítás nyomán körülbelül 750 címből állt ekkor a könyvállományuk. A leltári jegyzéken a következő tárgyak szerepeltek: 1 db kerek olvasóasztal, 2 db négyszögű kártyaasztal, 12 db karosszék, 3 függőlámpa, 1 könyvesszekrény, 1 Kossuth-arckép, 1 Ferencz József-arckép, 1 db hőmérő, 1 játék dominó, 1 sakkjáték, 4 db nád újságtartó, 1 gumibélyegző. Az éves tagsági díjak összege 242 Ft volt. Ebből az évből találunk információt a kaszinó helyiségének változtatásáról is. Az 1891. február 4-i gyűlés jegyzőkönyve szerint: „a jegyzőkönyvek azon észrevétellel hagyatnak helybe, hogy az olvasóegyesületnek a helyiséget nem Trattner Henrik regálé haszonbérlet adta az olvasóegyesületnek, hanem a község mint tulajdonát azon kikötéssel adta ki haszonbérbe csakugyan haszonbérlet Trattner Henriknek, hogy a kocsmatelken levő felső épület út felől levő szobája fenntartatik az olvasóegyesület számára.”²⁰ 1891-től a következő személyek alkották az egyesület vezetőségét: elnök Zathureczky József, igazgató, pénztáros és könyvtáros Tornay Gyula, jegyző Boda Samu. Ugyanez sikerült kidolgozni a könyvtár és játéktér hárszabályait. Ezek szerint a könyvtárból egyszerre csak egy kötetet lehetett kivenni, legtöbb 14 napra. Kártyajátékok esetében tarok kártyáért első játék alkalmával minden játékos 20-20 Ft-ot, majd 5-5 Ft-ot volt köteles fizetni. Magyar kártya esetében ez az összeg 10-10 és 5-5 Ft volt. Dominó játék esetében 2-2 Ft volt a díj. A hárszabály kidolgozására azért is volt szükség, mert sokan elmaradtak a kikölcsonzött könyvekkel (1891-ben 40 mű hiányzott a könyvtárból), a lapokat is kivitték az olvasószobából, és ez fennakadásokat okozott a nyilvántartásban.²¹

Attól az évtől az egyesület részben átszervezték. Erre utalnak az elkészített számadások és az a tény,

hogy 1891. július 4-én az egyleti közgyűlésen egyedül Tornay Gyula alelnök, egyben igazgató, pénztáros, gazda és könyvtáros elnökölt. Ekkor 27 rendes és 23 kültagot számlált az egyesület, és 141 művet könyvelt el, melyből 78-at a helybeli özvegy Török Sándornétól vásároltak meg.²² Az egyesület által kiadott nagyobb rendszerességgel járatott lapok a következők voltak: *Egyetértés*, *Magyar Polgár*, *Vasárnapi Újság*, *Hon*, *Nemere*, *Székely Nemzet*, *Kolozsvári Közöny*, *Pesti Hírlap*, *Kolozsvár*, *Ellenzék*, *Borsszem Jankó*, *Erdélyi Híradó*, *Ország-Világ*, *Nemzet*, *Mátyás Diák*, *Magyar Hírlap*, *Brassói Magyar Újság*, *Kakas Márton*, *Magyar Szalon*, *Magyar Figaró*, *Új Idők*, *Uram-Bátyám*, *Mezőgazdasági Szemle*, *Kolozsvári Lapok*, *Új Idők*, *Erdélyi Gazda*.

Az 1892-es év sem indulhatott kaszinóból nélkül. Ennek szervezése kapcsán a február 2-án tartott közgyűlés a felvetett indítványra ezt a határozatot hozta: „a gyűlés, tekintettel arra, hogy minden évben volt eddig is valami összejövetel rendezve az egyesület pénztár gyarapítására, az indítványt elfogadja és a táncestély szervezését folyó év február hó 4-re határozza meg a községi vendéglő nagytermében 1 Ft személy és 2 Ft családjegyet belépti díjjal.” Erre annak rendje és módja szerint rendezőbizottságot neveztek ki.²³ 1892-től kezdve a nagyajtai olvasóegyesület Március 15. megünneplésében is részt vállalt. Ebben az évben az ünnepség rendelkezésére bocsátotta a kaszinó helyiségét, ahol az ünnepélyes közvacsorára gyűlt össze a környék érdeklődő közönsége. Hazafias köszöntések után az egybegyűltek megvitatták az aktuális problémákat, majd a vendéglő nagytermében szervezett jótékony célú táncmulatságba vonultak át, ahol több hivatalos személyiség is megjelent. Ennek jövedelmét – 6 Ft – a nagyajtai református egyházközösség orgonájának javítására fordították.²⁴

Hasonlóan más olvasóegyesuletekhez, a nagyajtai kaszinó is időnként elárverezte előző évi kiolvasott lapjait. Ezt először 1881-ben tették meg, majd 1892-ben eladták az 1891-es lapokat. Ugyanez megtörtént 1892-ben és utána félévente. A továbbadott lapok: *Egyetértés*, *Nemzet*, *Kolozsvár*, *Székely Nemzet*, *Brassó*, *Vasárnapi Újság*, *Borsszem Jankó*, *Mátyás Diák*, *Magyar Hírlap*, *Ellenzék*. A lapokat többnyire a kaszinó vezetőségét képező tagok vásárolták meg. Eldöntötték ugyanakkor, hogy a kaszinóba érkező napilapokat a tagok először 3 nap után, a hetilapokat csak a friss lapok megérkezése után vihették ki az egyesületből. Azoknak árát pedig félévenként törlesztették.²⁵ 1892 októberében új könyvtárost és pénztárost választot-

¹⁸ Uo., 26.

¹⁹ *Székely Nemzet*, 1890. január 23.

²⁰ BARTHA István 1995, 89.

²¹ BIM, NOJ, 32.

²² Uo., 38.

²³ Uo.

²⁴ *Székely Nemzet*, 1892. március 20.

²⁵ BARTHA István 1995, 91.

tak, Szotyori József személyében.²⁶ Az 1890-es években a helyi értelmiségiek köréből mind többen jeleztek taggá válási szándékukat. 1893-ban egyleti tagok lettek dr. Ferenczy Géza ügyvéd, Szentpáli Gyula, Bordás Lázár, Bíró József, 1894-ben Zathureczky Kálmán, Dr. Egyed Balázs körorvos és Györgybíró Gábor. 1895-ben Zathureczky Kálmán, Dr. Egyed Balázs körorvos, Györgybíró Gábor, 1896-ban Mike György szolgabíró, 1897-ben Szász Gyula cukorgyári hivatalnok, Bedő Áron, Kádár Ferencz, 1899-ben Pollák Mihály járásbírói aljegyző, Ráth Armin telekkönyvi átalakító, Benedek Mihály csendőr.²⁷

Az 1893. február 4-én tartott bálról is találunk beszámolót a helyi sajtóban. Azon 18 pár táncolta a négyest a sok megjelent közül és 43,6 Ft jövedelmet számolhattak össze az est végén. Ehhez az összeghez hozzájárult pár pezsgőnek a kisorsolása is az est folyamán. A felülfizetők között találjuk: Zathureczky Józsefet, Antos Józsefet, dr. Ferenczy Gézát, Kövér András református esperest, Henter Bélát, Bíró András nyug. református lelkészt, Goldstein Józsefet.²⁸ Az 1897. február 27-én megszervezett táncestély jövedelmét – 36,1 Ft – az egylet könyvtára javára fordították. Az estélyen megjelent Weiss Berthold országgyűlési képviselő, és 5 Ft-tal járult hozzá a gyűjtéshez. További felülfizetők voltak Ütő Sándor, dr. Ferenczy Géza ügyvéd, Porzsolt József, ifj. Zárug Lukács, Perlei Zsigmond és Trattner Vilmos.²⁹ 1897. március 15. piactéren való megünneplésére a választmány a következő programot állította össze:

- 13.30 óra - zeneinduló a község utcáin,
- 14.00 óra - „Himnusz”, énekel a helybéli énekkar,
 - ünnepi beszédet mond Benedek Zoltán,
 - „Talpra magyar”, szaval Pálfi Elek,
 - „Szózat”, énekel a helybéli énekkar,
 - „Vérmezőn”, szaval dr. Ferenczy Géza,
 - „Nemzeti induló”, énekel a helyi énekkar,
 - „Zeneinduló”, játssza a helyi székely zenekar.³⁰

Az 1898. január 22-én szervezett bál jövedelme 14,69 Ft volt. A felülfizetők között volt ezúttal Dr. Ferenczy Géza, Varga Lajos, Zathureczky József és Kálmán, Henter Károly, Trattner Vilmos.³¹ Az egylet 1896-ban alapítványt hozott létre a helyi iskola javára, 100 Kr összegben. Annak két évi 5%-os kamatját ebben az évben kellett utalják, a helybéli népiskolában a magyar nyelvtanból és történelemből legjobb eredményeket elért diák számára. Jutalomkönyvek vásárlása és átadása mellett döntöttek.

A három darab magyar történelemmel kapcsolatos műből 2 db-ot (*Magyar Dekameron, Történelmi Arcképcsarnok*) a helybéli iskolánál a lefolyt évszázó vizsga alkalmával ki is osztottak Marucz János és Pálfi Irén VI. osztályos tanulóknak. Az év végén vásárolt az egylet Előpatakon egy használt biliárdasztalt. Ez a kaszinóhelyiség bővítését és a házszabályok kiegészítését tette volna szükségessé, de erre nem volt lehetőség, ezért egy év múlva továbbadták az apácai kaszinónak.³² 1899. január 21-én farsangi mulatságot tartott az egyesület „mely a közművelődés ügye iránti érdeklődés folytán igen jól sikerült, mivel a közvetlen érdekelt polgárság mellett a községben levő társ egylet tagjai – az intelligencia is – nagy számban vett részt.” Az estély bevétele 98 Kr volt, melynek fele az egylet pénztárába került. A felülfizetők között újból ott találjuk Weiss Berthold országgyűlési képviselőt, aki ugyan nem jelent meg, de 20 koronát küldött az egyletnek. Továbbá Zathureczky Kálmán, Bíró József kereskedő, dr. Bendek Zoltán, Boda Samu és Zsidó Mihály fizettek be 1-1 koronát.³³ A 100 Kr alapítvány évi kamatából két könyv vásárlását döntötte el a választmány 1899. május 26-án: *Ezer év* (író Baróti Lajos), *Kis almanach* (szerk. Bródi Sándor).³⁴ Ebben az évben ünnepelte az egyesület 25 éves fennállását. Az 1899. október 28-án tartott választmányi gyűlés jegyzőkönyve szerint Boda Samu egyleti jegyző indítványozta a „25. éves évfordulónap megünneplését és arra valami ünnepi dolog rendezését”. Az ünnepséget november 25-én tartották, a Bíró-féle vendéglőben. A táncestély szervezőbizottságának elnöke maga az egyesület elnöke, Zathureczky József volt. Az ünnepség műsora a következő volt:

- Nyitány. „Himnusz”, énekel a helyi Dalkör;
- Visszaemlékezés az egylet 25 éves múltjára, felolvass Boda Samu egyleti jegyző;
- Szavalat, Váradi Antal „Júdás” című költeményét előadja Szolnok Irén helybéli állami iskolai tanítónő;
- Népdalokat énekel Körtvélyfáy Józsefné úrnő zene kísérettel;
- „Revolver” című jelenet (párbeszéd), előadják Ütő Irma és Ütő Lajos;
- „Börzejátékos keservei”, tréfás darab, előadja Be-tegh Lajos egyleti pénztáros;
- „Goldstein Számi” kuplé (tréfás jelenet), előadja Ráth Armin egyleti tag;
- „Szózat”, előadja a helyi Dalkör.³⁵

Az ünnepélyen sok helyi lakos jelent meg, de sokan eljöttek a környező falvakból is. Boda Samu,

²⁶ BIM, NOJ, 42.

²⁷ BARTHA István 1995, 92.

²⁸ *Székely Nemzet*, 1893. február 8.

²⁹ Uo., 1897. március 10.

³⁰ SALAMON Ferenc 1996.

³¹ *Székely Nemzet*, 1898. február 4.

³² BIM, NOJ, 66, 75.

³³ *Székely Nemzet*, 1899. január 30.

³⁴ BIM, NOJ, 71.

³⁵ *Székely Nemzet*, 1899. november 13.

az egyletnek kezdetektől fogva jegyzője „feltüntette a jóra törekvő munkásságnak az egyleti életben eddig elért eredményt mind szellemi, mind az anyagi téren.” Az előadásokat reggelig tartó táncmulatság követte. Az ünnepély jövedelme 33,96 Kr volt.³⁶ Nem utolsó sorban ezen ünnepségnek köszönhetően ezt az évet az egyesület könyvtára 159 művel, 460 kötetben zárta. Ezek nagyrészt regények és más szépirodalmi írások voltak. A tagok rendelkezésére 9 db szépirodalmi és politikai lap állt.³⁷ Abban az évben Dr. Ferenczy Géza lett az egyesület elnöke, miután Zathureczky József 12 év után egy székhely-botrány miatt visszavonult az egylet éléről.

1901. februárjában is sikeres mulatságot szervezett az olvasóegylet, amelyen a csekély kiadás mellett 187 Kr bevételt valósítottak meg. „Hogy mennyire dédelgetett kedvence az ajtai intelligenciának az olvasóegylet, az kitűnik abból is, hogy már 8 óraker majdnem telve volt a kiváló ízléssel és ügyességgel díszített terem” – írja a *Székely Nemzet*.³⁸ Az 1902. január 18-án tartott mulatságon a helyi polgárságon kívül az „intelligencia” is részt vett. Ennek köszönhetően az egylet újból szép jövedelmet könyvelhetett el: 62, 25 Kr-t.³⁹ Ez év június 12-én az egyesület saját zászlót avatott. A meleg tavaszi napon du. 2 óraker az egylet helyiségének udvara zsúfolásig megtelt a vendégekkel és kíváncsiskodókkal. Dr. Ferenczy Géza egyesületi elnök díszbeszéde után dr. Benedek Zoltán egyleti igazgató vázolta fel röviden az egyesületi zászló történetét, azonosítva azt az egylet addigi történetével, és kérte az egylet minden tagját, „hogy tartson ki e háromszínű zászló mellett, hogy az egylet tölthesse be ama szerepet, melyet tőle a haza és a társadalom megkíván.” Ezután következett a zászlószegek beverése a különböző egyházak lelkészei által, imájukkal övezve. Szimbolikusan az egylet jelen és volt tagjai, valamint a társegyletek tagjai is egy-egy szeget vertek. Először Zathureczky József tiszteletbeli elnök és Boda Samu tiszteletbeli jegyző, azután az egylet tisztikara, a társegyletek és testületek, majd a volt tagok, külső tagok és végül a rendes tagok. A program szüneteiben a helyi Dalkör dalai tették változatossá a hangulatot. A meg nem jelent tagok levélben üdvözölték az ünneplő egyletet, az általuk megváltott szegeket az elnökség verte be. A zászlót Péterffy Lőrincz háznagy vette át, azután az elnök a gyűlést bezárta. Délután 5 óraker az ünneplő sereg az ún. „Felső ligetben” épített és színes lámpákkal és zöld lombokkal díszített helyiségben találkozott, pár száz főnyire szaporodva. Itt reggel 3-ig mulatott, élvezve az erre az alkalomra előkészített tűzijátékot és

konfettit. A vendégek közül páran Kolozsvárról, Budapestről, Nagykanizsáról, Nagyszebenből, Székelykeresztúrról érkeztek. Az estélyen a felülfizetések összege 51,40 Kr volt. A volt kül- és jelenlegi rendes tagok, valamint a társegyletek és testületek részéről a zászlószegek megváltására 389, 70 Kr érkezett az olvasóegylet pénztárába. Az így nyert 317, 40 Kr jövedelmet az egylet „házalapjára” fordították, közli az olvasókkal Dr. Debreczy Béla egyesületi pénztáros.⁴⁰

1909-ben Dr. Debreczy Béla elnökletével tartott évi rendes közgyűlésen felavasták az egyesület módosított alapszabályát. Nevét ebben Polgári Olvasó-Egyesületre változtatták. Célja megfogalmazásában beiktatták a „gazdasági élet fejlesztése és a függetlenségi eszmék ápolása és érvényre juttatása” szövegrészt. Tevékenységei között ott találjuk a „nyilvános előadások és értekezletek” tartását. Leegyszerűsítették viszont a tagsági típusokat, hisz a régítől eltérően hiányzik a kültag típus. Leszögezik ugyanakkor, hogy nagyajtai lakos vendégként nem léphetett a kaszinóba. A tagság megszűnésénél a „törles”-t is beiktatták. Ezt arra az esetre írták elő, ha az egyesületi tag végleg eltávozott a településről, és már nem kívánt részt venni annak tevékenységében. Az egyesület szervei között megjelennek a „bizottságok”. Ilyen bizottság összehívására leggyakrabban a bálók rendezése kapcsán került sor. A rendkívüli közgyűlések esetében kihangsúlyozták azon eseteket, amikor azokat össze kellett hívni: mint a választmány határozatai ellen benyújtott fellebbezések és az elnöki szék időközi megüresedése. Általában jobban körülírták úgy a rendes, mint a rendkívüli közgyűlések összehívásának és lefolyásának módját. A választmány taglétszámát nyolc személyben állapították meg, azonban az elnökön kívül elégséges volt négy személy jelenléte az érvényes határozathozatalhoz. A tisztviselők között a háznagy elnevezést gazdára változtatták, meghagyva számára ugyanazokat a feladatokat, és megjelenik az alelnöki funkció, aki abban az esetben állt az egyesület élére, ha az elnök valamilyen okból kifolyólag nem tudta ellátni feladatait. Az ő tisztehez tartozott az igazgató helyettesítése is. Az egyesület feloszlata és vagyona elosztása esetén már csak a jótékony cél jelenik meg. A belügyminiszter 1911. március 30-án láttaozta az új szabályokat.⁴¹

1912. január 20-án a nagyajtai bál szervezőjeként már a nagyajtai úri kaszinót emlegetik. Ekkor a községháza dísztermében szervezték a mulatságot, 40 tagú rendezőbizottság segítségével, amelynek elnöke dr. Ferenczy Géza kaszinóelnök volt. A muzsikát Kozák Dávid brassói cigányzenész és zenekara biztosította. A hagyományossá vált nagyajtai kaszinóbálra

³⁶ Uo., 1899. december 6.

³⁷ HszVmEk 1899, 373.

³⁸ *Székely Nemzet*, 1901. február 23.

³⁹ Uo., 1902. január 29.

⁴⁰ Uo., 1902. július 23.

⁴¹ BIM, NPEAlpsz, 1–10.

ekkor évről-évre nemcsak erdővidékiek, de sok sepi-széki és kézdizéki is ellátogatott.⁴²

Néhány információval rendelkezünk az 1915-ös évből is, amikor április 9-én az egyesület Dr. Boda Béla egykori egyleti tag temetése miatt hívta össze a közgyűlést. Boda az első világháború áldozata lett, a harctérről hozott betegsége következtében hunyt el. A tagtársak elhatározták, hogy közösen, egy gyászlobogó alatt vonulnak majd a temetőbe, ahol egyikük búcsúbeszédet tart. Ez év telének mulatságsorozatát szintén a kaszinó nyitotta meg december 2-án. Ezt a Biró-féle vendéglőben tartották, fényes sikerrel, amire így emlékezik a *Székely Nemzet* tudósítója: „*derült, kipirult arcok, pici mosolygó ajkak ragyogtak az emberre a terem minden zugából. Csillogó szempárok homályosították el a 10 krajcáros gyertya-lángok pislogó fényét. Vidám, előzékeny és udvarias rendezőség járt-kelt sebbel-lobbal és tartotta fenn a rendet mindvégig a szépen sikerült estélyen.*” Az estély zenéjét a baróti cigányprímás kilenctagú bandája szolgáltatta. Csárdással kezdték és francia négyessel folytatatták, mire az egész terem megtelt ünneplőbe öltözött táncospárokkal. Ez utóbbit 30–40 pár táncolta. Sokan azonban nem jöttek el az akkor dúló influenzajárvány miatt.⁴³

Az egyesület tevékenysége beszüntetésének időpontjáról pontos információnk nincs. A *Székely Nép* sepsiszentgyörgyi lap szerkesztősége 1925. március 29-én közli, hogy a nagyajtai egyesületnek küldött utolsó száma azzal a postajelzéssel érkezett vissza: „Desfinat”, vagyis „Megszűnt”.⁴⁴ Az 1920-as, 1930-as években az egyesület tevékenysége szünetelt. Az csak 1939 után éledt újjá. Ezen utolsó időszakról jelenleg kevés információnk van. Tudjuk viszont azt, hogy a kaszinó könyvtára átvészelte a második világháborút. Ekkor azt mint külön állományt kezelték, és természetesen feltöltötték a kor szellemének megfelelő különféle „hasznos” könyvekkel. A két világháborút megért könyvtár azonban nem kerülhette el sorsát. Így vall erről Bartha István egykori nagyajtai könyvtáros: „1952 tavaszán pártutasításra szekerekre rakták az olvasóegylet teljes könyvállományát, a társasjátékokat, valamint a teljes irattárat, az akkori Rákos rajon székhelyére szállították és a székház pincéjébe ömlesztették. A kiküldött elvtárs szerint az írók gróf, herceg, báró kifejezéseket tartalmazó könyvei nem feleltek meg a kor eszméinek, így halálra ítéltettek.” Az emlékező édesapjának csupán néhány Brehm-, Révai-, Pallas-kötetet sikerült kimenekítenie a kommunisták kezéből. Ezek ma a helyi iskola könyvtárában találhatóak.⁴⁵

Tóth Szabolcs Barnabás – Kovászna Megye Tanácsa; Sepsiszentgyörgy, 1918. December 1. u., 15F/17, RO-520080; kvmtszabolcs@gmail.com

Levéltári és egyéb kéziratos források

Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodája, Sepsiszentgyörgy – Arhivele Naționale ale României Biroul Județean Covasna, Sf. Gheorghe (Sepsiszentgyörgyi állami levéltár – SÁL)
Fond 9: *Háromszék vármegye iratai (1876–1970)*
– *Háromszék megye képviselő bizottságának 1877. évi január hó 13-án, mártius 24-én, április hó 19-én és május hó 18-án tartott közgyűléseiben szerkesztett jegyzőkönyv*
Barta István magángyűjteménye, Nagyajta (BIM)
– *A Nagyajtai Olvasóegylet Jegyzőkönyve, 1881–1901* (NOJ)
– *A Nagyajtai Polgári Egyesület alapszabályai, Nagyajta, 1909* (NPEAlpsz)

Irodalom

HszVmEk 1899 = *Háromszék vármegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállása ünnepére*, Sepsiszentgyörgy, 1899.

*

TÓTH Szabolcs Barnabás

2010 A Sepsiszentgyörgyi Olvasóegylet/Kaszinó története (1835–1946), *Acta Siculica* 2010, Sepsiszentgyörgy, 459–480.

BARTHA István

1995 120 éve alakult a nagyajtai olvasóegylet, in: *Örökség és feladat. Tanulmányok romániai magyar könyvekről, könyvtárakról* (szerk. Kiss Jenő), EMKE Könyvtári Szakosztálya, Sepsiszentgyörgy, 87–93.

⁴² *Székely Nép*, 1912. január 13.

⁴³ *Székely Nemzet*, 1899. december 4.

⁴⁴ *Székely Nép*, 1925. március 29.

⁴⁵ BARTHA István 1995, 93.

SALAMON Ferenc

1996 *Iskolai könyvtártörténet Háromszéken a kezdetektől a tanügyi reformig* (kézirat).

*** *Nemere* (1871–1884), Brassó/Sepsiszentgyörgy.

*** *Székely Nemzet* (1883–1906), Sepsiszentgyörgy.

*** *Székely Nép* (1906–1944), Sepsiszentgyörgy.

Istoria Asociației de Lectură din Aita Mare

(Rezumat)

Asociația de Lectură din Aita Mare a fost înființată în 1874, statutul asociației fiind aprobat de autorități în 1877. La acea vreme Aita Mare era centru de plasă, pretură și circumscripție electorală, loc de târg important. Asociația asigura scopuri culturale și loc de distracție pentru funcționari, intelectuali, pătura burgheză și agricultorii cu asemenea pretenții, loc de întâlnire pentru comunitate. A deținut o bibliotecă cu un număr însemnat de cărți, reviste și ziare, a organizat petreceri și spectacole, a strâns fonduri în scopuri civice, contribuind la cultura civică a întregii zone. Asociația de lectură (din 1909 sub numele de Asociația Civilă de Lectură, mai târziu Casinoul din Aita Mare), a fost desființată în anii 1920, fiind reorganizată abia în 1940. Până la urmă, în 1952 regimul comunist a sechestrat întreaga bibliotecă, fiind salvate numai câteva lexicoane care astăzi se păstrează în biblioteca școlară din localitate.

The History of the Nagyajta (Aita Mare) Reading Society

(Abstract)

The Nagyajta (Aita Mare) Reading Society was founded in 1847 and its statute was approved by the cognizant authorities in 1877. At this point Nagyajta, a settlement with a market right, was the centre of its own district and electoral constituency. The Society functioned as a community hub where local officials, members of the local intelligentsia and bourgeoisie, as well as some of the more high-minded smallholders could meet and socialize. It had a library with a considerable amount of books, magazines and newspapers, it organized balls and lectures and created funds for various community purposes, giving momentum to a process of embourgeoisement in the whole general area. The Reading Society (known as the Civic Reading Society from 1909 onwards and later yet as the Nagyajta Casino) was disestablished in the 1920s, not to be revived until 1940. Its fate was finally sealed by the Romanian Communist authorities in 1952, when they seized the holdings of the library. Only a small number of lexicons could be salvaged which are presently held in the library of the local school.

1. ábra A nagyajtai polgári olvasókör csoportképe a 30 éves jubileumról

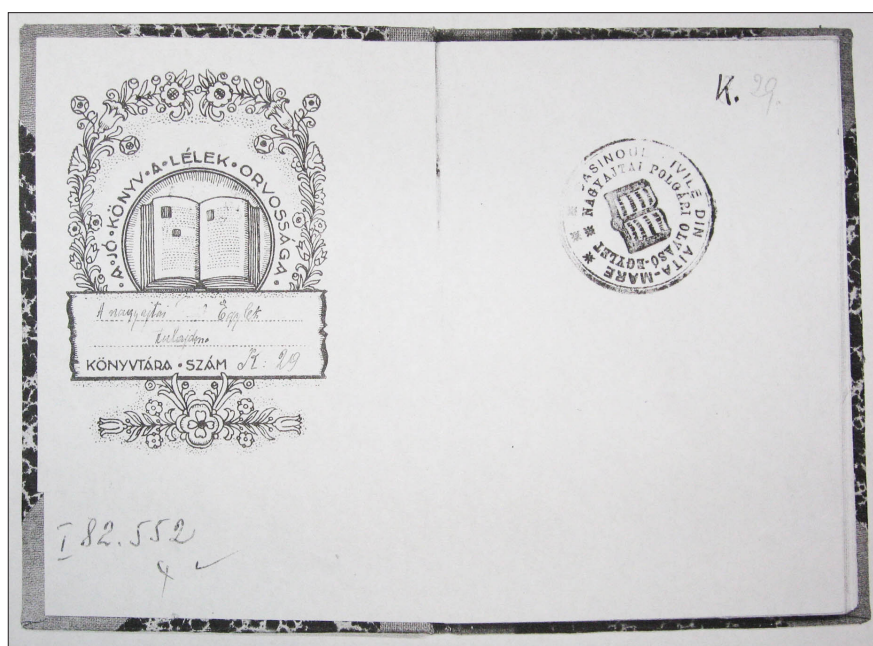
2. ábra A Romániai Magyar Dalosszövetség Keöpeczi Sebestyén József tervezte 1931-es diplomája a nagyajtai intelligencia két illusztris tagjának

3. ábra Boda Samu (1848-1908) nagyajtai tanító, olvasóegyleti jegyző arcképe

4. ábra A Nagyajtai Polgári Olvasó-Egylet első világháború előtti pecsétnyomata

5. ábra Ex libris és két világháború közötti pecsétnyomat a Nagyajtai Polgári Olvasó-Egylet könyvtárának egy kiadványából